

Araştırma Makalesi • Research Article

Afganistanlı Mültecilerin İran'a Göç Etmesinin Nedenleri ve Sonuçları
Reasons and Consequences of Afghan Refugees' Migration to Iran

İrfan Baytar*

Öz: Göçler isteğe bağlı olduğu gibi zorunlu da olabilmektedir. Afganistan'da meydana gelen göçlerin önemli bir kısmı zorunlu göç kategorisindedir. Bu tür göçler bazı durumlarda kitlesel nitelik kazanarak hem göç veren ülke hem de göç alan ülkeler açısından ağır sonuçlar meydana getirmektedir. İç çatışmalarla oluşan kaos ortamı ve neticede ortaya çıkan istikrarsızlık, Afganistanlı mültecilerin kendilerine en yakın olan ülkeleri tercih etmeleriyle sonuçlanmaktadır. Mültecilerin İran'ı tercih etmelerinde farklı nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler arasında başta İran'ın Afganistan ile sınır komşusu olması gelirken; dinsel, dilsel ve mezhepsel faktörlerinin de etkili olduğu görülmektedir. İran'a göç eden Afganistanlı mültecilerin ekonomik durumlarının da etkisiyle imkân bulanların Türkiye ve Avrupa'ya gittikleri, imkânı olmayanların ise İran'da kaldıkları ve zamanla imkânlarını oluşturup yaşam şartlarının daha iyi olduğu bir ülkeye göç etmek için bekledikleri göze çarpmaktadır. Tarihi süreç içerisinde Afganistanlı mültecilerin daha önce de İran'a göç ettikleri görülmektedir. Ancak günümüzde İran'ın mültecilere bakışı eskiye nazaran değişmiştir. Bunun temel sebepleri arasında İran'daki göçmen sayısının artması (Afganlı, Suriyeli ve Iraklı mülteciler), İran'ın ambargolar nedeniyle ekonomisinin kötü olması ve sürecin zamanla İran halkının mültecilere bakış açısının değişmesi olarak gösterilebilir. Bu nedenlerle 2021 yılında Taliban yönetiminin Afganistan'da kontrolü ele geçirmesinin ardından göç etmeye devam eden mültecilere İran daha temkinli yaklaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran, Afganistan, Göç, Mülteci, Ekonomi

Abstract: Migrations can be optional as well as they can be mandatory. A significant part of the migrations in Afghanistan is in the category of mandatory migration. These types of migrations, in some cases with gaining a mass quality, create serious outcomes for both the sending country and receiving countries. The chaotic environment that comes with inner conflicts and the instability as an outcome of this, results in Afghanistani refugees preferring the countries closest to them. There are different reasons why the refugees prefer Iran. Among these reasons, firstly while Iran being a neighbor country to Afghanistan is effective; it is seen that religious, linguistic, and denominational factors are also effective. It stands out that Afghanistani refugees immigrating to Iran with the effect of their economic situation, those who find the opportunity go to Turkey and Europe, the ones who do not have the opportunity stay in Iran and wait to immigrate to a country where living conditions are better after creating their means over time. In the historic process, it is seen that the Afghanistani refugees have migrated to Iran before. But nowadays, Iran's view of refugees has changed compared to the past. Among the main reasons for this situation these can be shown: The increasing number of immigrants in Iran (Afghan, Syrian and Iraqi

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Ulaştırma Hizmetleri Bölümü

ORCID: 0000-0003-2074-8748 i.baytar@alparslan.edu.tr

Cite as/ Atıf: Baytar, İ. (2022). Afganistanlı mültecilerin İran'a göç etmesinin nedenleri ve sonuçları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(3), 1105-1118. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1125395>

Received/Geliş: 02 Jun/Haziran 2022

Accepted/Kabul: 18 October/Ekim 2022

Published/Yayın: 30 December/Aralık 2022

refugees), the bad economy of Iran due to the embargoes, and the change in the perspective of the Iranian people towards refugees over time. For these reasons, Iran is more cautious about refugees who continue to migrate after the Taliban regime took control of Afghanistan in 2021.

Keywords: Iran, Afghanistan, Migration, Refugee, Economy

Giriş

Dünyanın birçok bölgesinde, tarihin farklı dönemlerinde yaşanan savaş, iç çatışma, doğal afet, salgın hastalık, kıtlık vb. nedenler gerek iç göç gerekse dış göçün yaşanmasında etkili olmuş ve toplumlar üzerinde derin izler bırakmıştır. Günümüz dünyasında da aynı nedenlerle göçler yaşanmaktadır. Artan göçmen sayısı bazı ülkeler üzerinde ağır yük oluşturmaktadır. Dünya nüfusunun artmasıyla birlikte sınırlı olan doğal kaynaklar üzerindeki baskı artarak devam etmektedir. Aynı zamanda savaş ve çatışma ortamlarının da göç hareketlerini hızlandırmasıyla birlikte gıda güvenliği tehdidi de artmaktadır. Afganistanlı mülteciler, başta güvenlik ve ekonomik nedenler olmak üzere ülkenin istikrarsızlaştığı dönemlerde farklı ülkelere göç etmiştir. Bu dönemlerde, düzeni bozulan insanların can ve mal güvenliklerinin tehlikeye girmesi ve kötü olan ekonomik şartların daha da kötüleşmesi nedeniyle bu şartlardaki insanlar göç etmektedir. Belirtilen nedenler başta olmak üzere diğer nedenlerle meydana gelen göç hareketlerinin yönü genelde gelişmiş ülkelere yani daha çok batıya doğru olmaktadır. Bu nedenle daha iyi imkânların olduğu iyi bir hayat kurma istekleri nedeniyle gelişmiş ülkeler kendileri için hedef ülke durumuna gelmektedir. Bu durum mültecilerin dünyanın farklı noktalarına uzun mesafelere, zor şartlarda gitmelerinde motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Hayat standardı yüksek olan Almanya, Kanada, Amerika Birleşik Devletleri vb. ülkeler Afganistanlı mülteciler tarafından daha çok tercih edilen ülkeler olmaktadır.

Uluslararası mülteci sayısı yıllar itibariyle değişse de bu sayı son yıllarda Suriye ve Afganistan'daki istikrarsızlık nedeniyle daha da artmıştır. 2021 yılı sonu itibariyle zorla yerinden edilen kişi sayısı 89,3 milyon olmuştur. Aynı yıl 53,2 milyon kişi yerinden edilerek kendi ülkesi içerisinde yer değiştirirken, 27,1 milyon kişi de mülteci durumuna gelmiştir (UNHCR, 2022). 2005 yılında ise uluslararası mülteci sayısı 195 milyon olarak gerçekleşmiştir. Yani dünya nüfusunda her 33 kişisinden birinin mülteci olduğu görülmektedir. Bu tarihte Avrupa mülteci %34 kabulü ile ilk sırada, Kuzey Amerika ise %23 ile ikinci sırada yer almıştır (Rehmani, 2014: 1). 2017 yılı itibariyle toplamda 93 ülkeye dağılan Afgan mültecilerin 104.400'ü Almanya'da, 26.900'ü ise Avusturya'da bulunmaktadır. 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'ı kontrol etmesiyle oluşan göç dalgası sonucunda bu sayının daha da artması beklenmektedir.

Mülteciler göç ederken ilk önce en yakın ülkeleri tercih etmektedir. Bu durumun görülmesinde ekonomik gücü yetersiz ve sayıca fazla olan mültecilerin, can güvenliğinin olmadığı ülke veya ortamdan, daha güvenli ülkelere gitme çabası etkili olmaktadır. Bu nedenle Afganistanlı mültecilerin İran'ı tercih etmelerinde İran'ın sınır komşusu olması etkili olmaktadır. Afganistanlı mülteciler ile İran halkı arasındaki din birliği, ortak dilin konuşulması ve İran'ın mültecilere yaklaşımı İran'a yönelik göçün artışında etkili olmaktadır. Mültecilerin gittikleri ülkelerde iş seçme gibi bir şanslarının olmadığı, önlerine gelen ve kendilerine verilen her işi düşük bir ücret karşılığında yapmak zorunda kaldıkları bilinmektedir. Göçmenlerin gittikleri ülkelerin ekonomilerine entegre olmaları ve ekonomik yaşam içerisinde kendilerine iş bulmaları kolay olmamaktadır. Bütün bu zorluklarla birlikte yasa dışı iş alanları için düşük ücretle çalışın vasıfsız, sigortasız birer iş gücü kaynağı olarak görülmektedirler (Güler, 2020: 1468-1469). Hayata tutunma çabasında olan mülteciler, iş ve ücret seçme şansına sahip olmadıkları gibi çoğu zaman sadece karın tokluğuna çalıştırılmaktadırlar. 2013 yılı verilerine göre İran'da yaşayan 908.910 Afganistanlı mültecinin 300.000'inin inşaatlarda çalıştığı görülmektedir. (Dalkıran, 2020: 5). Çocuk ve kadınların da hesaba katılması durumunda, Afgan mülteci ailelerin büyük çoğunluğunun geçimlerini inşaatlardan sağladığı görülür. 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da kontrolü ele geçirmesiyle birlikte İran'a gerçekleşen Afgan göçü artmıştır. İran'da yaşanan ambargolar nedeniyle yaşanan ekonomik kriz mültecilerin iş bulmasını zorlaştırmakta buna ek olarak mülteci sayısının artması olumlu bakışın değişmesine ve toplumda mültecilere karşı bazı tepkilerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Bu çalışmada Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal ettiği dönemden (1979) 2021 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonraki sürece kadar İran'a gerçekleşen Afganistan kaynaklı göç hareketliliğine yer verilmiştir.

Amaç, Materyal ve Yöntem

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de farklı ülkelerde ve farklı dönemlerde kitlesel göçe neden olabilecek iç çatışmalar ve savaşlar yaşanmaktadır. Ülkelerin istikrarsızlaşması insanların göç etme refleksi geliştirmesinde etkili olmaktadır. Ortaya çıkan göç hareketi, mesafenin de etkisi ile genelde en yakın komşu ülkelere doğru olmaktadır. Afganistan'dan farklı dönemlerde dışarıya gerçekleşen göç hareketleri de süreç içerisinde daha çok İran'a olmuştur. Bu çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılarak Türkiye ve İran'da konuyla ilgili yapılan bilimsel çalışmalardan yararlanılmıştır. Bunların başında Birleşmiş Milletler ile ilgili kurumların rapor ve kaynakları gelmektedir.

Daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak için başka ülkelere göç eden kişiler göçmen, başka ülkeye yerleşmek için bulunduğu ülkeyi terk eden kimseler ise muhacir olarak tanımlanmaktadır (Deniz, 2009: 6). Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde göçmen kendi ülkesinden ayrılarak başka ülkeye giden kimse şeklinde tanımlanmakta mülteci sığınmacı, sığınmacı da mülteci şeklinde birbirinin yerinde kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2022). Mülteci ile göçmen arasındaki fark, göçmenlerin ülkelerini özgür iradeleriyle, yaşam standardı daha yüksek bir ülkeye erişmek amacıyla terk etmeleri mültecilerin ise can güvenliklerini sağlayabilecekleri bir ülkeye göç etmek istemeleridir (Deniz, 2009: 8). Sığınmacı, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş ya da bu statüyü elde edilen kişiler için kullanılmaktadır. Göçmen ise daha iyi yaşam koşulları için Türkiye'ye gelen ve uluslararası başvurusu kabul edilmemiş ya da uluslararası koruma başvurusu yapmamış kişileri ifade etmektedir (Karakaya ve Karakaya, 2021: 101). Transit göçmen, kişinin yerleşik olduğu ülkeden üçüncü bir ülkeye giderken farklı ülkelerin topraklarını kullanmasıdır. Bu ülkelerin topraklarını köprü olarak kullanmak zorunda kalan mültecilere transit göçmen adı verilmektedir (Deniz, 2009: 6). Transit göçmenlerin göç serüvenleri her zaman hedefledikleri gibi olamamakta bazen köprü konumundaki ülkede de kalabilmektedirler. Günümüzde ulaşım, teknoloji ve iletişim araçlarının gelişmesi meydana gelen bu göçlerin kademeli veya direkt olarak dünyanın farklı kıta ve ülkelerine doğru gerçekleşmesine neden olmaktadır.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde fizyolojik ihtiyaçlardan sonra güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Göçmenler için yüksek yaşam standardına sahip ülkelerde yaşama isteği güvenlik ihtiyaçlarından sonra gelir. Bu nedenle göçmenler can güvenliğinin olmadığı ortamlardan en kısa sürede kendilerini en yakın ve güvenli gördükleri ülkeye ulaştırmak istemektedir.

Göç Kavramı

Göç farklı nedenlerle meydana gelen dinamik bir süreç olup nüfusun değişimi ve gelişimini önemli ölçüde etkilemektedir. Göç, insanların başta ekonomik nedenler olmak üzere doğal afetler, siyasi, eğitim, sağlık vb. nedenlerle daimî ikamet yerinden ayrılarak hedeflenen yerleşmeye gitme hareketidir (Baytar, 2021: 40). Başka bir ifadeyle göç, insanların yaşadığı yerden, başka bir yere daimî ya da geçici olarak yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Dünyada meydana gelen savaşlar iç çatışmalar doğal afetler vb. faktörlere bağlı olarak her yıl dünya genelinde çok sayıda insan göç etmektedir. Gelişmiş ülkeler ulaşım, sağlık, eğitim vb. imkânları nedeniyle göçlerin çekim merkezi durumundadır. Bu ülkelerdeki göçmen hareketliliği çeşitli sorunların kaynağını oluşturmaktadır (Sertkaya Doğan, Gökburun, 2021: 39). Sınır ötesinden herhangi bir ülkeye olan her türlü göç dış göç ya da uluslararası göç olarak isimlendirilmektedir. Günümüzde yaşanan uluslararası göçler ülkelerin iktisadi ve toplumsal yapılarını, işsizlik ile iş düzenini etkilemektedir. Ekonomik nedenler ile çatışma ve kargaşa ortamlarında üst düzeye çıkan güvenlik sorunları, göçleri hızlandırarak kitlesel nitelik kazanmasına neden olur. Bu iki faktörün birbiri üzerinde etkisi olduğu açıktır. Bu iki etkenin birlikte etkili olduğu ülkelerde göç eden insan sayısı çok yüksek olmakta ve göç edenlerin yaş profili değişkenlik göstermektedir.

Göç süreci, uzun ve meşakkatli bir süreç olmasının yanında risk de taşır. Kadın ve çocuklar, göç sürecinde daha çok zorlanır ve bu durum zaman zaman göç süresinin uzamasına neden olur. Göç eden kişiler farklı yaşlarda olmakla birlikte ekonomik nedenlerden dolayı daha çok genç erkek nüfus göç etmektedir. Genç erkekler yalnız gitmeyi tercih etmekte ailelerine para göndermekte uygun imkânlarla kavuştuklarında ise kadın ve çocukları da yanlarına alma gayreti içerisinde girmektedirler. Savaş ve siyasi çalkantıların olduğu bölgelerde ise tablo değişebilmektedir. Bu tür durumlarda göç eden genç erkek sayısında düşüşler gözlemlenmektedir. Genç erkek nüfusun farklı pozisyonlarda askerlik görevinde olmaları ya da savaş durumu ve ihtimaline karşı askere alınarak çıkışlarının sınırlandırılması (Ukrayna Savaşı) etkili olmaktadır. Bununla birlikte karşıt grupların safına geçerek çatışmalarda yer almaları ya da malını korumak için ülkesinde kalmayı tercih etmeleri bu yaş grubunun göç etme oranının düşmesinde etkili olmaktadır. Afganistan’da bu etkiler belirgin olarak görülebilmektedir.

Uluslararası göçler insanlık tarihinde derin ve köklü etkiler bırakmıştır. 1965-2000 yılları arasında uluslararası mülteci sayısı iki katına çıkarak 75 milyondan 150 milyona ulaşmıştır. 2002 yılında ise 185 milyon kişi doğduğu ülke dışındaki bir ülkeye gitmiştir (Terh, ve Sadıki, 2008: 5-6). Savaşlar, çatışmalar, iç karışıklıklar vb. faktörlerin etkisiyle göç eden insanlar, gittikleri yerlerde zor şartlar ile karşı karşıya gelmektedirler (Riyâhî, ve Porgârî, 2017: 32).

Dünyada yaşanan göçler ilk başlarda ekonomik nedenlerle sosyoekonomik şartların daha iyi olduğu ülkelere gitme şeklinde idi. Ancak savaş ve iç çatışma nedeniyle can güvenliğinin olmadığı ortamlarda göç hareketi kitlesel boyuta ulaşarak ekonomik nedenli göçlerden daha fazla sayıya ulaşabilmektedir. Göç, savaş, iç çatışma veya doğal afetler sonucunda meydana geldiğinde ani kararlarla imkân ve zaman sınırlılığında dolayı genel olarak sınır ülkeleri, sınır şehirleri gibi daha yakın yerlere olabilmektedir. Göç eden insanlar şartlar geliştğinde asıl gitmeyi planladıkları bölgelere doğru tekrar göç etmektedirler. Kademeli karakterde olan bu göç hareketinin yönü daha iyi yaşam şartlarından dolayı genel olarak gelişmişliğe doğru olmaktadır. Bu nedenle genel olarak göç yönü doğu ülkelerinden batıdaki ülkelere doğru olmaktadır.

Dünyada göçle kitlelerin yerinden olması hem göç veren ülke hem de göç alan ülke için çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Göç veren ülkeler genellikle işsizlik ve ekonomik sorunlarla yüz yüze oldukları için verdikleri göç ile belki kısa vadede işsiz sayısını düşürebilirler. Ancak kendi dinamik nüfusunu kaybettiği için göç veren ülkeler için bu durum her zaman avantajlı olmamaktadır. Genel olarak erkekler kadınlardan, eğitilmiş insanlar ise eğitimsiz veya eğitim seviyesi düşük insanlardan daha fazla göç etmektedir. Bu durum, eğitilmiş insan kaynaklarının dışarı çıkmasına ve üretici gücün azalmasına yol açmaktadır. Eğitilmiş, yetişmiş insan gücü ve sermaye kaybı ile genç nüfusun yaş ve cinsiyet dengesinin bozulması, ile göçmen kaynağı ülkelerin geri kalmasında etkili olur. Göçmen kabul eden ülkeler ise genç, eğitilmiş, kalifiye göçmenleri alarak bilinçli seçimler yapmaktadır. Göçmen alan ülkeler, seçerek aldıkları göçmenleri farklı işlerde istihdam ederek düşük ücretlerle çalıştırmaktadır (Tefrişî Mutalık, 2017: 217-218).

Afganistan denizle bağlantısı olmayan, Ortadoğu, Orta Asya ve Güney Asya için stratejik öneme sahip bir ülkedir. “Afganistan topraklarının %75’i dağlıktır ve orta bölgelerdeki dağlar Himalaya’lara kadar uzanmaktadır” (Buz vd., 2021: 4). Afganistan’ın ekonomisi kırılğan bir yapıya sahip olup her ne kadar yer şekillerinin olumsuz etkisiyle tarım alanları azalsa da alternatif ekonomik kaynakların gelişmemesinden dolayı ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı bir ülkedir. Farklı dönemlerde uluslararası yardım alan ülke ciddi bir gelişim gösterememiştir. Ülkede şehirler gelişmediği gibi kırsal sahalar da geri kalmıştır. Bu durum gerek uluslararası ölçekte gerekse ülke içerisinde göçlerin yaşanmasında etkili olmaktadır. Ülkenin yıllarca içinde olduğu kaos ve istikrarsızlık nedeniyle gelişemediği görülmektedir. Afganistan, ekonomisinin kötü olması ve belli dönemlerde çalkantılı dönemler yaşaması nedeniyle dünyada en fazla göç veren ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durumun gelişmiş olan, gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerdeki etkileri farklı olmaktadır (Zerkânî, ve Müsevî, 2014: 7-14). Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olan İran’a Afganistan’dan her zaman göç yaşanmıştır (Riyâhî, ve Porgârî, (2017: 32).

Göçün sorunsal alanlar yaratabilme potansiyeli de fırsat alanlarını genişletme olanakları da her zaman mümkündür. Yer değiştirme hareketliliği göç eden bireye yeni fırsatların kapılarını açabilir, dikey yönlü toplumsal hareketliliği hızlandırabilir, üçüncü kuşak göçmenlerin profesyonel meslek sahibi olmalarının aracı olabilir ya da nitelikli işgücü akışını hızlandıran zengin bir kaynak da yaratabilir. (Geyik Yıldırım, 2018: 154). Ancak bu çok sınırlı kalmaktadır. Göçler genelde kısa ve orta vadede beraberinde büyük sorunları getirme potansiyeline sahiptir. Göçmen nüfus, çeşitli fay hatlarının oluşturulması bakımından illegal yapılar tarafından provoke edilme potansiyeli de taşımaktadır. Ülke ekonomilerinin bozulduğu, işsizliğin arttığı dönemlerde bu riskler daha da artmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında kabul edilen göçmen sayısının sınırlı tutulması ve ülke geneline dengeli dağılmasının sağlanması bu nedenle önem arz etmektedir.

Afganistan'dan Yaşanan Göçün Nedenleri ve Hedef Ülkeler

Afganistan tarihi süreç içerisinde yaşadığı çalkantılı dönemler nedeniyle uzun yıllar boyunca göç üreten bir ülke olmuş, adeta göçle özdeşleşmiştir. Farklı nedenlerle meydana gelen göç her ne kadar mekânlar arasında gerçekleşse de etkileri sadece iki mekânla sınırlı kalmamaktadır. Savaş durumunda kitlesel özellik kazandığında bütün dünyayı etkilemektedir. Afganistan, dünya mülteci ve sığınmacı nüfusunun oldukça önemli bir bölümünün çıkış noktası olan bir ülkedir. Şiddetin olduğu ve can güvenliğinin riske girdiği ortamlarda kısa sürede göçmen sayısı artar ve göç kitlesel nitelik kazanır. Böyle bir ortam, ekonomik durumun kötüleşmesini de beraberinde getirir. Kültürel benzerlik ve coğrafi yakınlık nedeniyle Pakistan ve İran Afgan sığınmacıların hedef ülkeleri durumundadır (Buz vd., 2021: 19). Bunun neticesinde 2021 yılı itibarıyla en fazla Afganistanlı mülteciyi de bu iki ülke barındırmaktadır. Mixed Migration Centre'nin Afganistanlı mülteciler üzerine 2020 yılında yaptığı bir çalışmada göç etmede etkili olan en büyük payı şiddet alırken, ekonomik nedenler ikinci, hak ve özgürlükler de üçüncü sırada yer almıştır. Şiddet, fırsat eşitsizliği ve hak ihlalleri nedeniyle Afganistan'dan göçler olmaktadır. Bununla birlikte sözlü, fiziksel ve cinsel istismar, aile içi şiddet, zorla evlilik gibi faktörler Afganistan'daki göçe kadınların da dahil olmasına yol açmıştır (Mixed Migration Centre, 2020: 12). Bu nedenlerle bir yandan Afganlılar göç ederken diğer yandan ülkedeki sorunları daha da çıkmaza sokacak güçlü etnik bölünmeler devam etmektedir. Uluslararası Azınlık Hakları Grubu'nun Tehdit Altındaki İnsanlar İndeksine göre Afganistan, etnik azınlıklar açısından dünya sıralamasında en tehlikeli dördüncü ülke durumundadır (BMMYK, 2016: 70). Böyle bir tehlike, ülkedeki kaotik ortamın çözümünü zorlaştırmakta ve sorunların devam etmesinde etkili olabilme potansiyeli taşımaktadır. Afganistan'daki çatışmalar nedeniyle ülke içerisinden İran, Pakistan ve üçüncü ülkelere göçler yaşanmaktadır. 2001'de ABD'nin müdahalesiyle Afganistan'daki yönetim el değiştirmiş yaklaşık 2,5 milyon göçmen ülkelere dönmüştür. İran'ın yayınladığı raporlara göre 2002 yılında 308.000 Afganlı ülkelere geri dönmüştür (Âlaaddinî, ve İmamî, 2005: 260-261). İran bulunduğu konumun da etkisiyle yabancı mültecilerin son birkaç on yıldaki dönemde tercih ettikleri ülke olmuştur. Halen onların önemli bir kısmı bu ülkede bulunmaktadır. İran'daki yabancı mülteci sayısı 1956 yılında yaklaşık 44.769, 1966 yılında 57.115, 1976 yılında 178.911, 1986 yılında 852.507 ve 1996 yılında 1.004.776 olmuştur. 2006 yılı nüfus sayımına göre ise 1 milyon 300 bin yabancı mültecinin İran'da yaşadığı görülmektedir. İran'daki mültecilerin önemli kısmı Afganistanlılardan, daha sonra Iraklılardan oluşmaktadır. Nitekim 2000 yılında siyasi, güvenlik, etnik çatışmalar, ekonomik baskı gibi nedenlerle İran'daki Afganistanlı mültecilerin sayısı 1,5 milyonu bulmuştur. İran bu tarihte bu rakamla dünyada en fazla mülteci kabul eden ülke olmuştur (Terh ve Sadıkî, 2006: 1-8). 1990 yılında, Afganistan'dan göç eden mülteci ve sığınmacı sayısı 6,2 milyon olmuştur (Koç, 2017: 39). 40 yılı aşkın süredir bitmeyen savaş neticesinde, Afganistan'ı terk eden göçmenlerin çoğunun uğrak noktası, İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti olmuştur (Obeyd, 2020: 73). Pakistan ve İran'a yaşanan mülteci göçünün fazla olmasında bu ülkelerin Afganistan'a komşu olmaları etkili olmaktadır. Uzun yıllardan beridir siyasi, ekonomik ve doğal koşulların etkisiyle Afganistan dünyada en çok göçün yaşandığı ülkeler arasındaki yerini korumaktadır. BM raporlarına göre, dünyadaki Afgan mülteci sayısı 6 milyonu geçmektedir. İran'da 1 milyonu yasal olmak üzere toplam 2,5 milyon Afganlı yaşamaktadır. Sosyoekonomik ve güvenlik problemlerine rağmen 2002'den bu yana ülkesine geri dönen Afganlı göçmen sayısının 5,27 milyondan fazla olduğu görülmektedir (Dashtî, 2021: 381-382). ABD ve

müttefiklerinin Afganistan'dan çıkarak Taliban'ın iktidara gelmesine göz yumması Taliban'ın 20 yıl aradan sonra ülkede kontrolü ele almasına neden olmuştur. Bu durum Afganistan'da yıllardır süren ekonomik krizin, yoksulluğun ve yolsuzluğun daha da derinleşmesine yol açmıştır. Böyle bir ortamda başta İran ve Pakistan'a olmak üzere komşu ülkelere olan göç hareketi yeniden hızlanmıştır.

Gerek zorunlu göç gerekse de isteğe bağlı göçlerde göçmenler, yaşam standardının ve iş bulma imkânının yüksek olduğu ülkelere gitmek istemekte bununla beraber dinsel, dilsel ve etnik kökenin etkisi de gidilecek yerin belirlenmesinde etkili olmaktadır. Pakistan ve İran'a olan göçlerde daha çok etnik köken ve dinsel kaynaklı benzerlikler etkili olmaktadır. Örneğin, İngilizler tarafından çizilen sınırların etkisiyle günümüzde Peştunların yüzde 25'i Pakistan'da yüzde 40'ı ise Afganistan'da yaşamaktadır (Koç, 2017: 46-47). Afganistan'da istikrarlı bir yönetim anlayışının oturmuş olduğu etkin kurumlar olmadığı için belirli dönemlerde geri dönüş meydana gelse de bu dönüşler çok uzun sürmemektedir. Bir sonraki krizde tekrar göç hareketi başlayabilmektedir.

Ülkeler birbirleriyle ilişki kurarken çok temkinli davranmakta ve milli çıkarlarının korunmasına azami düzeyde özen göstererek ortaya çıkabilecek riskleri minimize etmeye çalışmaktadır. Ülkeler milli menfaatlerini her şeyin üzerinde tutmaktadır. İran'ın Afganistan'la olan ilişkilerinde bazı riskler bulunmaktadır. Taliban'ın inanç farklılığından kaynaklı Şii Hazarlara yönelik sert politikaları nedeniyle Afganistan'dan İran'a önemli bir göç dalgasının gerçekleşme endişesi İran'ı Afganistan'a karşı daha hassas davranmaya itmektedir (Alagöz ve Kandemir, 2015: 122). Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi buna karşı Taliban'ın kontrolü sağlama çabaları, sonraki süreçte Taliban'ın kontrolü sağlaması, 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin müdahalesi ile Taliban'ın kontrolü kaybetmesi ve yeni kurulan yönetime rağmen ülkedeki kaotik ortam devam etmiştir. Afganistan, mülteci üreten ülke durumu belirli dönemlerde göç hızı değişse de devam etmiştir. 2021 yılına gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan hükümetinden desteğini kesmesi ve Taliban ile anlaşması yeniden büyük göç dalgasına neden olmuştur. Ortaya çıkan göç dalgası önemli oranda Pakistan, İran ve Türkiye gibi ülkelere doğru olmaktadır.

Afganistan sanayi ve teknoloji alanında gelişme gösterememiştir. Sanayinin gelişmemesi, kentsel nüfus için imkânların kıtlığı, uzun yıllardan beri Afganistan'ı mülteci üreten ülkelere biri haline getirmiştir. Afganların gittikleri ülkelerde emek sömürsüne uğramaları ve ötekileştirilme gibi problemlerle karşılaşmaları ikinci veya üçüncü bir ülkeye göç etmelerine sebep olmaktadır. Afganların İran'a göç hareketleri, İran'ın modern tarihi içerisinde artarak devam etmiştir. İran Afganistanlıların en yoğun yaşadıkları ülkeler arasında yer alır. Afganistan'dan bu ülkeye 2017 yılında 951.100 göçmen gelmiştir (Geyik Yıldırım, 2018: 128-132). Afganistan da ülke içi barışın sağlanamaması durumunda bu göç devam edecektir. Bu sorunların ortadan kaldırılması için bölge ülkeleri inisiyatif alarak sorunun çözümüne katkı sunmalı, mesele küresel güçlerin insafına bırakılmamalı ve çıkar çatışması yaşayan küresel güçlerden medet umulmamalıdır.

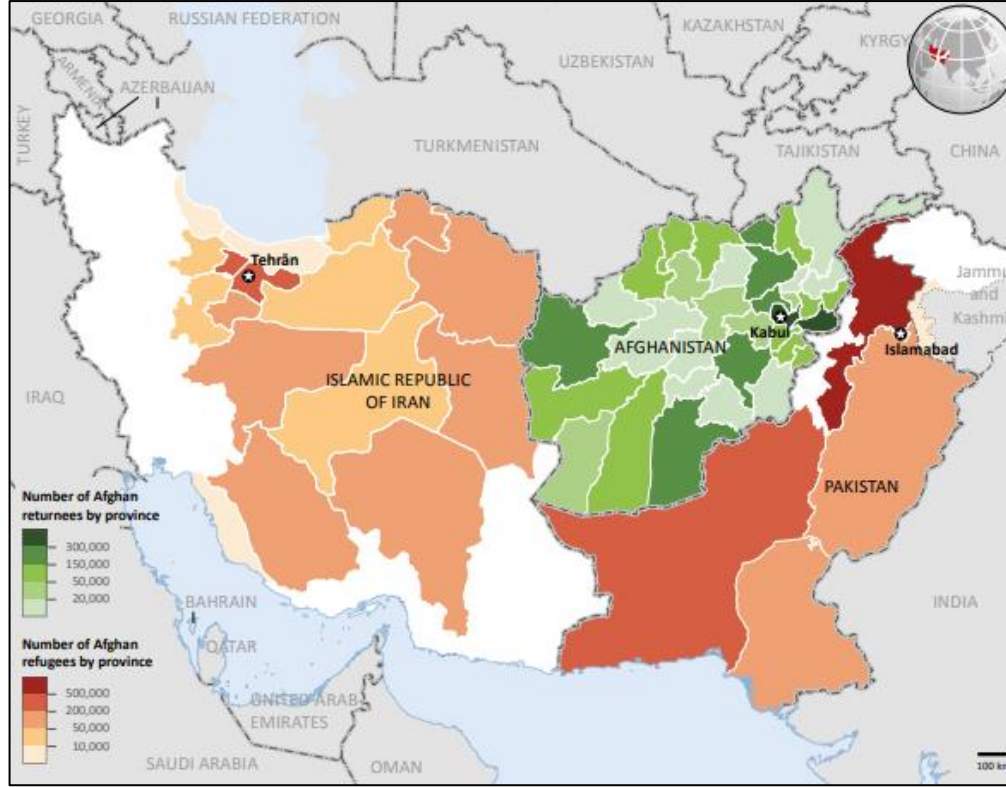
Afganistanlı Mültecilerin İran'ı Tercih Etme Nedenleri ve İran'ın Afganistanlı Mültecilere Karşı Tutumu

Zaman zaman egemen güçlerin çıkarlarının söz konusu olduğu Afganistan'da gerek dış etkenler gerekse iç dengeler nedeniyle ülke içerisinde de uyuşmazlık konusu olabilecek sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar zaman zaman kriz ve istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Ülkenin bir dönem Sovyetler Birliği'nin işgaline uğraması daha sonra Amerika Birleşik Devletleri ile müttefiklerinin denkleme girmesi ve Taliban'la çatışma nedeniyle ülke bir türlü istikrara kavuşamamıştır. Afganistan geride kalan yaklaşık 42 yıllık süreçte ülkedeki çatışma ve şiddet ortamından kaynaklı olarak, Suriye'den sonra en fazla göç veren kaynak ülke durumundadır. Afganistan'da 2019 yılı itibarıyla yaklaşık 2,6 milyon kişi ülke içinde, 2,7 milyon kişi de ülke dışına göç etmiş bu durum Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) raporlarına yansımıştır (Özgün, 2021: 1). Göç ülkenin içerisinde olduğu durumu daha da kötüleştirmekte, insanların ülkenin refah ve huzur ortamına olan inançlarını zayıflamakta ve başka ülkelerde hayatlarını kurmak isteyenlerin sayısını da her geçen gün artmaktadır.

Ülkeler için komşu ülke sayısı komşu ülkelerin istikrarı, ilişki kurduğu küresel ölçekte ülkeler, birlikler ve paktlar çok önemlidir. Ülke sınırında ortaya çıkabilecek istikrarsızlıklar ve risklerden en

fazla komşu ülkeler etkilenmektedir. Bu açıdan bakıldığında İran 11 Eylül 2001 sonrasında Afganistan kaynaklı oluşabilecek riskleri ortadan kaldıracak yeni politikalar ortaya koymuştur. Bununla ulusal ve bölgesel güvenliğe katkı sağlanacağı düşünülmüştür (Alagöz ve Kandemir, 2015: 135). İstikrarlı bir Afganistan'ın sadece İran'a değil başta bölgedeki diğer ülkeler olmak üzere birçok dünya ülkesine faydası olacaktır. Ancak küresel aktörlerin zaman zaman mücadeleleri İran'ın bu beklentisini boşa çıkarmaktadır.

Çeşitli uluslararası anlaşmalar çerçevesinde (deport etme, mülteci kabul vb.) Afganistan ve İran arasında tarihi süreçte çok sayıda göç hareketi meydana gelmiştir. İran'a göç eden Afgan mülteciler başta Tahran olmak üzere, Horasan ve İsfahan gibi İran'ın diğer büyük kentlerini tercih etmiştir (Şekil 1).

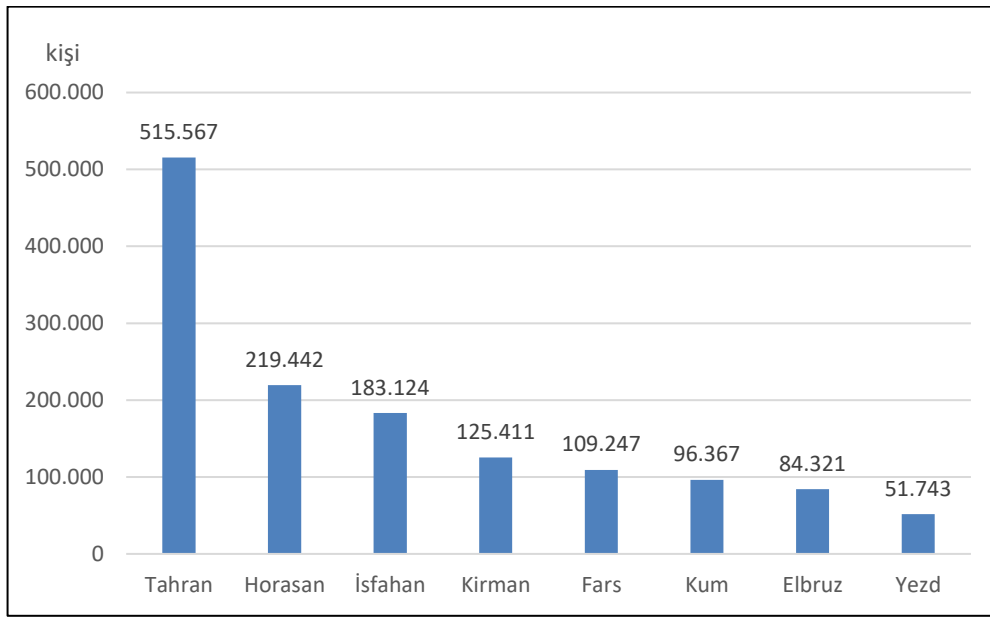
Şekil 1. Afganistan'dan İran ile Pakistan'a Göç Eden ve Afganistan'a Geri Dönen Mültecilerin Dağılışı

İran daha çok Afganistan, Suriye ve Irak'tan gelen mültecilere ev sahipliği yapmaktadır. Afganistanlı mülteciler İran'ı siyasi nedenlerle tercih ettikleri gibi ekonomik nedenlerle de tercih etmektedir. 1973 petrol krizi nedeniyle Afganistan'dan İran'a önemli göçler olmuştur. 1979'daki çatışmalar nedeniyle Afganistan'dan göç etmek durumunda kalan mülteciler Pakistan ve İran'da sıcak karşılanmışlardır. Öyle ki İran gelen mültecilere eğitim, sağlık vb. konularda ücretsiz imkânlar sağlamıştır. Ancak daha sonra gerek Pakistan gerekse İran ülkelerindeki Afganlı sayısını azaltma yollarını aramışlardır. Bu çerçevede İran, Afganlara yönelik olarak çeşitli ürünlerin fiyatlarında artışa gitmiş, istihdamda yasaklayıcı ve zorlaştırıcı politikalar uygulamıştır. Mevcut durum özel teşebbüse de yansımıştır (Geyik Yıldırım, 2018: 133-135-140). Bu durumun görülmesinde Afganistanlı mültecilerin sayısının artarak kitlesel bir boyuta ulaşması ve İran içerisinde de bazı rahatsızlıklara neden olması etkili olmuştur. Her ne kadar fiziksel güce dayalı zor işlerde çalışsalar da İran'a uygulanan ambargolar, İran halkının alım gücünü düşürerek işsizliğin artmasına neden olmuş İranlılar da bu tarz işlere ihtiyaç duymuştur. Bu durum, İran'da işsizliğin artmasında Afganistanlı mültecilerin pay sahibi olduğu düşüncesini güçlendirmiştir.

İran'a farklı dönemlerde yerleşen Afganistanlılar farklı statülere sahip olmuştur. İran'da Afganistanlılara yönelik üç uygulama bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1992'den önce gelenler için hayata geçirilen Mavi Kart uygulamasıdır. Bunlar devletin sağlık eğitim vb. hizmetlerinden yararlanabilmektedirler. Bunların belirli sektörlerde çalışma izinleri bulunmaktadır. Bu sektörlerde yapılan işler genellikle düşük maaşlı ve tehlikeli işlerdir (Buz vd., 2021: 15). İran'da yaşayan 2. grup Afganlar, 1992-1994 arasında gelenlerdir. Bunlara 1994 sonunda geçici kartlar verilmiştir. Kartlar geçerliliğini 1996'da kaybetmiş olsa da çoğunlukla yine de uzatılmıştır. Bu kart sahiplerinin çoğu İran'da kalmaya devam etmişlerdir. İran'da 3. kategoride bulunanlar ise herhangi bir belge verilmeyen ve 1996 yılından sonra kısa süreli izinlerle ülkeye gelenlerdir. Bununla beraber bunlardan çalışma izni alabilenlerin sayısı oldukça azdır (Nakanishi 2008'den aktaran Geyik Yıldırım, 2018: 150). Görüldüğü gibi İran'daki göçmen sayısı arttıkça göçmenlerin yararlandığı haklar değişmekte onlara farklı kategorilerde belgeler verilmektedir.

Mülteciler gittikleri ülkelerde aynı sıcaklıkla, ilgiyle karşılanmadıkları gibi aynı ülkede de farklı dönemlerde farklı bir şekilde karşılanmaktadır. Bazen mültecilerin kalış süresi ve mülteci sayısı belirli bir eşiği aştıktan sonra daha sert karşılanabilmektedirler. Mülteci sayısı ve kalış süresi arttığında toplumsal bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Zamanlı işçi ücretlerinin ve işsizlik sorunun artması, iş barışının bozulması ve mültecilerin topluma uyum sürecinde bazı aksamaların ortaya çıkması onlara olan tavrın sertleşmesine neden olmaktadır. "Afgan erkekler, başta İran, Pakistan, Yunanistan, Türkiye ve Körfez ülkeleri olmak üzere tarım ve inşaat sektöründe çalışmaktadırlar" (Refworld UNCHR, 2022). Ülkelerin mültecilere kapılarını açmaları, her şeyden önce insani bir görevdir. Ancak bazı ülkelerin mültecilere önyargılı olarak bakması ve mülteci seçmesi, son dönemlerde sıkça rastlanan bir durum olmuştur. Bu durumun görülmesinde kuşkusuz mültecilerin dini, dili ve ırkı da etkili olmaktadır. Özellikle son yıllarda Avrupa ülkelerinin Suriyeli ve Afganistanlı mültecilere bakışı ve baskısı henüz yeniyken, Ukraynalı mültecilere olan ayrıcalıklı yaklaşımları ve tüm imkânlarını seferber etmeleri düşündürücüdür. Bu ülkelerin Ukraynalı mültecilere olan yaklaşımı doğrudur. Ancak Suriyeli ve Afganistanlı mültecilere uygulanan sınırlayıcı ve dışlayıcı muameleler yanlıştır. Her ülkenin nüfus dinamiklerini de göz önünde bulundurarak imkânları oranında mültecilere kapılarını açması gerekmektedir.

İran'a farklı dönemlerde gelen Afganistanlı mültecilerin dönüşleri bazen aynı hızda olmamaktadır. Afganistan'da toplumsal düzenin güvenliğinin sağlandığı dönemlerde göçmenlerin tamamı dönemese de Afganistan'a dönüşler artmaktadır. Geri dönüşler üzerinde İran'ın politikaları da etkili olmaktadır. "İran ve Pakistan 2001 sonu 'kapalı kapı' politikası uygulamaya başlamış ve mültecileri geri dönüş için teşvik etmiştir. 2013 yılı itibariyle İran'da 818.910 Afgan mülteci olup büyük kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Bunların 200.000'ini de sosyo-ekonomik bakımdan yardıma ihtiyaç duymaktadır (Dalkıran, 2020: 3-5). Afganistan'a dönenlere rağmen halen önemli sayıda Afganistanlı mülteci İran'ın büyük şehirlerinde yaşamaktadır. Mültecilerin büyük şehirleri tercih etmelerinde, iş imkanlarının daha fazla olması ve gündelik iş arzının daha yüksek olması etkilidir. Afganistanlı mültecilerin yoğun yaşadığı şehirler arasında sırasıyla; Tahran, Horasan, İsfahan, Kirman yer almaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Afganistanlı Mültecilerin İran'da Yoğun Olarak Yaşadığı Şehirler

İran'da yaşayan mültecilerden, Afganistan'a geri dönüş programıyla 2002-2013 yılları arasında 908.951 kişi dönmüştür. Mülteci geri dönüşünde en fazla dönüşün olduğu yıl 377.151 kişi ile 2004 yılı olurken, 2002 yılında 259.792, 2003 yılında ise 142.280 kişi geri dönmüştür. Sonraki yıllarda bu sayı düşerek 65.000 kişi altında seyretmiştir. Mültecilerin ülkelerinden kaçışı ve ülkelerine geri dönüşleri tamamıyla ülkedeki huzur ve güvenlik durumuyla doğru orantılıdır (Tablo 1). Afganistan'da çatışmaların artış ya da azalışına göre mültecilerin sayısında da değişme gözlenmektedir (Deniz, 2009: 57).

Tablo 1. Afganistan'a Gönüllü Geri Dönüş Programıyla İran'dan Ülkelerine Dönen Afganlı Mülteci Sayıları

2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
259.792	142.280	377.151	63.559	5.264	7.054	3.656	6.028	8.487	18.851	14.029	2.800	908.951

2021 yılında İran'a olan göç dalgası henüz Afganistan'da istikrar sağlamadığı için ileriki yıllarda dönüş tablosu Afganistan'daki istikrara göre şekillenecektir. Ülkeler göçmen kaydını hassasiyetle tutmaya çalışmaktadır. Ancak illegal yollarla giriş yapan ya da kayıtlara geçmeyen göçmenler düşünüldüğünde her zaman resmi rakamlarla mevcut göçmen sayısı arasında fark bulunmaktadır. İran'da da böyle bir fark söz konusudur. "İran İstatistik Kurumunun 2016 yılı haneye dayalı nüfus sayımı verilerine göre İran'da 1.583.979 kayıtlı Afgan göçmen bulunmaktadır" (Koç, 2019: 5). Kaydı tutulmayan, yer değiştiren, tespit edilemeyenler de hesaba katıldığında bu sayı daha fazla olmaktadır. Kayıt dışı kalan bu sayının 800.000-1.000.000 arasında olduğu düşünülmektedir. İran'da yasal ve yasal olmayan Afgan göçmen, her zaman olmuştur. Bu nedenle Afganistan'dan İran'a göç inişli çıkışlı dönemlerle birlikte ortalama kırk yılı geçmiştir. Bu uzun tarihi geçmişte Afgan göçmenler, İran'daki birçok iş kolunda istihdam edilmişlerdir. Afgan göçmenler bu uzun süre zarfında İran toplumu ile ortak yaşama alışkanlığını elde etmişlerdir. Bu nedenle İran'da Afgan göçmenlere karşı geri gönderme politikalarında yumuşama meydana gelmiş ve Afgan göçmenleri geri gönderme konusunda zaman zaman isteksiz davranmıştır (Koç, 2019: 5). Bununla beraber sağlık hizmetlerine erişim, eğitim, iş olanakları ve sosyal güvenlik, sağlık sigortası, ağır işlerin performansı, polis tarafından uygulanan sert muamele ve hukuka erişimde avukat hakkı, hareket özgürlüğünün kısıtlanması ve sınır dışı edilme gibi birçok konu, İran'daki Afgan mültecilerin karşılaştığı zorluklar arasındadır (The Situation of Economic And Social Rights in Afghanistan, 2022).

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sonrası İran' a ilk kitlesel göç dalgasının yaşandığı dönemlerde İran'ın Afganistanlı göçmenlere yaklaşımı daha olumluydu. Afganistan'dan İran'a olan göçler İran'daki devrimin başlangıcına denk geldiğinden bu dönemde göçmenlere daha ılımlı davranılarak göçmen politikasında "Ensar-Muhacir" söyleminin öne çıktığı görülmektedir (Koç, 2019: 9). Sonraki dönemlerde Afgan mültecilerin ekonomik ve toplumsal hayat üzerindeki bazı etkileri bu bakışı değiştirmiştir. Afganistan'daki Sovyet işgalinin son bulması İran-İrak savaşının sona ermesi daha önceki göçlerde vurgulanan İslam kardeşliği yeni bir boyut kazanmıştır. Savaş sonrasında İran'ın daha önce Afganlılara karşı uyguladığı muhacir politikası değişmiştir. Artık Afganlar muhacir yerine, İran'ın ekonomisine ciddi yük getiren bir problem olarak görülmeye başlanmıştır (Koç, 2019: 9). Göçmenlere ülke içerisindeki yaklaşım hem devlet hem de halk nezdinde zamanla değişebilmektedir. Bu bakış açısının değişimi ülkelerin ekonomik ve toplumsal yapılarına göre farklılık göstermektedir. İran'da da ekonomik yapıya bağlı olarak göçmenlere olan bakış süreç içerisinde değişmiş ve göç dalgasının yıllar içerisinde birkaç defa meydana gelmesi bakış açısının değişmesine neden olmuştur.

Göçmenler ülkelerde farklı işlerde farklı amaçlarla değerlendirilmektedir. Ülkeler kendi şartlarına göre göçmenleri kanalize edebilmektedir. İran, Afganlardan İran-İrak Savaşı ile Suriye Savaşında yararlanmasının yanında ülke içerisinde ucuz iş gücü olarak da istifade etmiştir. İran, Afganistan ve Pakistan'dan gelen göçmenleri geri göndermenin yanında göçmenlerin yasa dışı yollarla Türkiye'ye izinsiz geçişlerine göz yummaktadır. İran'a uygulanan ağır ambargolar sonucu ülke ekonomisi zor bir süreç geçirmektedir. Dolayısıyla İran'ın göçlerde transit geçiş ülkesi olmanın yanında uzun yıllar ülke içerisinde yaşamış Afgan sığınmacıları da geri göndermenin yerine batı ülkelerine geçişlerini teşvik edeceği tahmin edilmektedir (Koç, 2019: 3). İran'ın göçmenleri Türkiye ve batıya gitmelerini engellemek için çok istekli olmadığı söylenebilir. Bunun en güzel ispatı Türkiye'ye gelen mülteci sayısından anlaşılmaktadır. Göç dalgalarının yaşandığı dönemlerde artan göçlerden sonraki dönemlerde de İran sınırından Türkiye'ye geçişler olacaktır.

Sonuç

İran ve İran'ın dışındaki birçok ülkede mülteci sayısının artmasında büyük etkiye sahip olan Afganistan'da siyasi istikrarın kısa sürede sağlanması çok mümkün görünmemektedir. Bu durum Afganistan'ın göç üreten ülkeler arasında ilk sıralarda yer almasının uzun yıllar daha devam edeceğini göstermektedir. İran ve Pakistan'a olan Afgan göçmen hareketi Afganistan'daki istikrarsızlığın arttığı dönemlerde yoğunlaşsa da Afganistan'da istikrarın sağlandığı dönemlerde de bu ülkelere göçmen hareketi devam etmektedir. Bu soruna uluslararası kesin bir çözüm bulunmadıkça ve insan kaçakçılığıyla etkin bir şekilde mücadele edilerek bazı kimselerin rant kapısı kesilmediği müddetçe bu sorun devam edecektir. Göçmenler açlığı, uykusuzluğu, horlanmayı ve birçok riski göze alarak daha iyi bir yaşam ümidiyle bu yolculuğa çıkmaktadır. Bu motivasyonla çıkılan bu yolculuğu durdurmak, Afganistan'da istikrarın sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Bunun için de uluslararası kuruluşların ve gelişmiş ülkelerin etkin rol üstlenmesi gerekmektedir. Çünkü nihayetinde mültecilerin büyük kısmı gelişmekte olan ülkelerde kalsa da bir kısmının hedef ülkeleri bu zengin ülkelerdir. Gelişmiş ülkelerin göçle mücadelesi, diğer ülkelere karşı kendi prestijlerini korumak ve bazı illegal yapılarla mücadele etmek şeklinde olduğu için bu durum, mülteci üreten ülkelerde daha fazla yıkım ve göçle sonuçlanmaktadır.

Afganistanlı mülteci hareketinde en büyük bedeli İran, Pakistan ve Türkiye ödemektedir. Bu ülkeler mültecilere ortak bazı değerlerden dolayı sıcak davransalar da Afganistanlı mültecilerin tarihi süreç içerisindeki göç hareketlerinin farklı dönemlerde artarak devam etmesi ve adı geçen ülkelerin ekonomik güçlerinin sınırlı olması, bu ülkelerin mültecilere bakışında ve yaklaşımında değişmelere neden olmuştur.

Kaynakça

- Âlaaddinî, P., & İmamî, Y. (2005). Cihanî şuden, muhaceret û fakr der İran. *Fasılnamei İlm-i Pejûheş-ı Refah-ı İctimaî*, 5(18).
- Alagöz, B., & Kandemir, E. (2015). 11 Eylül sonrası dönemde bölgesel güvenlik ve İran'ın Afganistan siyaseti. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 109-140.
- Baytar, İ. (2021). Varto ilçesinin nüfus ve göç yapısı, İ. S. Yuca (Ed.), *Varto İnsan-Mekân-Hafıza* (ss. 30-46). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), (2016). *Afganistan'dan Gelen Sığınmacıların Uluslararası Koruma Gereksinimlerinin Değerlendirilmesine Yönelik BMMYK Statüsüne Uygunluk Kılavuz İlkeleri*, Nisan 2016, HCR/EG/AFG/16/02.
- Buz, S., Canlı, M., & Aygüler, E., (2021). *Trabzon'da Yaşayan Afgan Sığınmacıların Profili ve Gereksinimleri*, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. ISBN: 978-625-00-9827-1.
- Dalkıran, M. (2013). *Eve Geri Dönüş: Afganistan*, Küresel Eğilimler Serisi, No: 10. İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayını.
- Dashtî, Z. (2021). Afganistan'da Taliban'ın İktidara Gelmesi ile Yaşanan İç ve Dış Göç Krizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, 8(4), 381-403.
- Deniz, O. (2009). *Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansıması (Sığınmacılar, Mülteciler ve Yasadışı Göçmenler)*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.
- Koç, M. (2019). *Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü ve İran'ın Göç Politikaları*. İran Araştırmaları Merkezi Yayınları (İRAM), ISBN: 978-605-81772-4-6.
- Karakaya, C., & Karakaya, E. N. (2021). Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7(1), 100-111.
- Koç, İ., (2017). *Afganistan'ın Sosyo-Demografik ve Ekonomik Yapısı ve Dış Göç Süreci, Türkiye'de Afganistan Uyraklı Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statüsü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepi, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları*. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayınları, ISBN: 978-975-491-449-8 No: NEE-HÜ.17.01.
- Mixed Migration Centre, (2020). *Bilinmeyen İstikamet Türkiye'de İlerleyen Afganlar*. MMC Ortadoğu Araştırma Özeti, Haziran 2020.
- Obeyd, A. J. (2020). Afganistan'da göç sorunu, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Özgün, C. (2021). Afgan Mülteci Profili Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7(22), 1-17. DOI: 10.31765/karen.889071.
- Rehmanî, M. (2014). Siyasethâ-yı Muhaceretî û Tesir-i Ân ber Revabıt-ı Harici-yi İttihâdiy-ı Avrupa. *Fasılname-i İlm-i Mutalat-ı Revabıt-ı Beynelmileli*, 1392/2014. Bahar 98(45),
- Riyâhî, A., & Porgârî, S. (2017) İlel-i Muhaceret ez Merzhâ-yî Horasan bî Afganistan. *Mecelle-i Pejûheşhâ-yı Tarih-i İran û İslam*, sayı: 20, Bahar ve Yaz 2017.
- Sertkaya Doğan, Ö., & Gökburun, İ. (2021). Türkiye'de Suriyeli Mültecilere Yönelik Toplumsal Olayların Dağılımı. *Coğrafya Dergisi*, 43, 37-53.
- Tefrişî Mutalık, L. (2017). Mutâlât-ı Pesâistimari-yi der Edebiyat-ı Muhaceret. *Neşriye-yi Siyasi-yi İlm*, 10, 211-222.

Terh, M., ve Sadıkî, R. (2008). Berresi-yi Vaziyet-i Muhacırân-ı Harici der İran ber Mebna-yı Dâdıha-yı Serşumarî. *Gruh-ı Pejûheşî Âmarhâ-yı İktisadî, Pejûheşgede-yi Âmar*, Sonbahar, 1387/2008.

Zerkânî, S. H. ve Mûsevî, S. Z. (2013). Muhacerethâ-yı Beynelmileli û Emniyet-ı Milli. *Fasılname-i Mutalat-ı Rahburdî*, 9, 1392/2014.

<https://sozluk.gov.tr>

<https://www.unhcr.org/afghanistan-emergency.html>

<https://www.refworld.org/docid/55b73c1e31.html>

https://www.aihrc.org.af/media/files/Research%20Reports/english/Economic%20and%20Social%20Rights%20Report_English.pdf

<https://www.amar.org.ir>

<https://mixedmigration.org>

<https://www.iramcenter.org>

Extended Summary

The reasons such as war, internal conflict, natural disaster, epidemic, famine experienced in different periods of history in many parts of the world have been effective in both internal and external migration and left deep scars on societies. In today's world, there are migrations due to the same reasons. People who migrate due to factors such as wars, conflicts and internal turmoil face difficult conditions in the places they go (Riyâhî, and Porgârî, 2017: 32). Today, the increasing number of immigrants creates a heavy burden on some countries. With the increase in the world population, the pressure on the limited natural resources continues to increase. At the same time, the threat of food security is increasing as war and conflict environments accelerate migration movements. Afghan refugees migrated to different countries during periods of instability in the country, especially for security and economic reasons.

Migration refers to a permanent or semi-permanent movement of the population from where they live by moving across borders. Due to factors such as wars occurring in the world, internal conflicts, natural disasters, many people migrate around the world every year. Developed countries are the center of attraction for immigration due to opportunities such as transportation, health and education. Migrant mobility in these countries causes various problems (Sertkaya Doğan, Gökburun, 2021: 39). Refugees prefer the closest countries first when emigrating. The reason for this is the efforts of the refugees, whose economic power is insufficient and outnumbered, to reach safer countries in the shortest distance and time from a country or environment where there is no safety of life. Therefore, the fact that Iran is a border neighbor is effective in the preference of Afghan refugees to Iran.

At first, immigration was in the form of going to countries with better socioeconomic conditions because of economic reasons. However, in environments where there is no security of life due to war and internal conflict, the migration movement reaches a mass dimension and can reach more numbers than economic migrations in a short time. This situation further accelerates migrant mobility on a global scale.

Afghanistan's economy is fragile. Although agricultural areas have decreased due to the negative effects of landforms, its economy is based on agriculture and animal husbandry due to the lack of development of alternative economic resources. The country received international aid in different periods but could not show a serious development. Cities have not developed, and rural areas have also lagged behind. This situation is effective in both international and domestic migration. The country has not developed due to the chaos and instability. Afghanistan is among the countries that send the most immigrants in the world due to its bad economy and turbulent periods in certain periods. The effects of this situation are different in developed, developing and undeveloped countries (Zerkani, and Müsevî, 2014: 7-14). There has always been migration from Afghanistan to Iran, which is in the category of developing countries (Riyâhî, and Porgârî, (2017: 32) Pakistan and Iran are the target countries of Afghan asylum seekers due to cultural similarity and geographical proximity (Buz et al., 2021: 19).

Immigrants want to go to countries where the standard of living and employment opportunities are high, both in forced migration and voluntary migration. In addition, religious, linguistic and ethnic origins have an impact on the choice of destination. Ethnic origin and religious similarities are mostly effective in migrations to Pakistan and Iran. For example, today due to the borders drawn by the British, 25 percent of Pashtuns live in Pakistan and 40 percent in Afghanistan (Koç, 2017: 46-47). The lack of a stable management approach and effective institutions in Afghanistan, although some returns occur in certain periods, these returns do not last long. In the next crisis, the migration movement may start again.

Iran mostly hosts refugees from Afghanistan, Syria and Iraq. Afghan refugees prefer Iran for political reasons as well as for economic reasons. Due to the 1973 oil crisis, there were significant migrations from Afghanistan to Iran. Refugees who had to migrate from Afghanistan due to the conflicts in 1979 were warmly welcomed in Pakistan and Iran. The religious unity between the Afghan refugees and the Iranian people, speaking the common language and Iran's approach to refugees are effective in the increase of immigration to Iran (Geyik Yıldırım, 2018: 133-135-140).

Despite those returning to Afghanistan, a significant number of Afghan refugees still live in Iran's major cities. More job opportunities and higher daily job supply are effective in refugees' preference for big cities. Tehran, Khorasan, Isfahan and Kirman are among the cities where Afghan refugees live heavily.

It does not seem possible to achieve political stability in a short time in Afghanistan, which has a great impact on the increase in the number of refugees in Iran and many countries. This shows that Afghanistan's rank among the countries producing migration will continue for many years to come. Although the movement of Afghan

migrants to Iran and Pakistan intensified during periods of increased instability in Afghanistan, migrant movements to these countries continue during the periods of stability in Afghanistan.

Iran, Pakistan and Turkey suffer the intense consequences of Afghan refugee movement from Afghanistan. Although these countries treat refugees warmly due to some common values, increasing continuation of the migration movements of Afghan refugees in different periods in the historical process and the limited economic power of the mentioned countries cause changes in the perspective and approach of these countries towards refugees.